

příznivců našla i své kritiky. Diskusi s nimi vede velice otevřeným způsobem, na své webové stránce <http://www.polisci.ucla.edu/tsebelis/> kupříkladu zpřístupnil rozsáhlý datový soubor o politických systémech zkoumaných zemí, sloužící jako základ pro empirické ověřování jeho hypotéz. Důraz na formální logiku textu a metodologickou korektnost (Tsebelis vlastní i doktorát z aplikované matematiky a statistiky) je další výraznou charakteristikou knihy, která je ale zároveň psána čtivým jazykem a tak, aby její hlavní závěry byly srozumitelné a přístupné i těm, kteří se nezajímají o formální modelování.

Tsebelis bohužel – z praktických i pragmatických důvodů – nezahrnuje do své analýzy postkomunistické země a ani metodologicky příliš neřeší otázku případného subsumování politických systémů zemí střední a východní Evropy do výzkumné perspektivy. Zmíněný drobný kaz ponechává nicméně široký prostor těm, kdo by se rozhodli dokázat, že koncept profesora Tsebelise je přenosný i do našeho areálu.

Roman Chytilík

Marcela Gbúrová:

DOTYKY S POLITIKOU

Trenčín, Q-EX a.s. 2002, 222 str.

Knihy známé slovenské politoložky a vedoucí Katedry politologie na Filozofické fakultě Prešovské univerzity Marcely Gbúrové se týká politického aspektu životní tvorby významných slovenských osobností: Ján Kollár, Ľudovít Štúr, Pavol Hečko, Ján Palárik, Jonáš Záborský, Svetozár Hurban Vajanský, Milan Hodža. Výběr skupiny netvoří jen typičtí politici. Vedle praktických politiků (Hodža) jsou zde zastoupeny osoby známé spíše z jiných

oblastí společenského života (básník Kollár), ale všichni měli významný vliv ideový i praktický na formování slovenské politiky v 19. a počátku 20. st. Vzhledem k široké společenské činnosti vybraných osob se autorka cíleně zaměřuje jen na ty stránky jejich životních názorů a postojů, které souvisí s otázkou filozofie dějin, slovenské identity, vztahu jedince a společnosti či společnosti a politiky. Autorka jde tedy cestou výběru a nikoliv všezahrnující biografie popisovaných slovenských osobností.

První část Národní rámec Kollárovej idey slovenskej vzájomnosti je věnována Jánovi Kollárovi (1793–1852). Zde je vybrán jako reprezentant prvních pokusů o koncipování politického programu Slováků v 19. st. Vzhledem k dějinným reáliím a dominanci německorakouského a maďarskouherského prvku v rámci habsburské říše prosazuje Kollár ideu všeslovenskou jako přirozenou záštitu malých slovenských národů proti cizímu národnímu tlaku. Kollár však nebyl uzavřen jen do chápání slovanství jako obrany proti germánskému a maďarskému, ale věřil v univerzální hodnoty lidství, kterým slovanství bude napomáhat. Slovanství mělo být prostředkem malých slovenských národů k světoobčanskému celku: od osoby ke kmeni (československý), od kmene k národu (slovenský) a od národu k lidstvu. Z tohoto postoje Kollár vnímal Slováky jako kmen obecného slovenského národa, přičemž své koncepcie stavěl na realitě habsburské monarchie. Všeslávie tedy byla pro něj především kulturním prostorem, nikoliv budoucím státem vzniklým na troskách tehdejších středo a východoevropských monarchií. Kollár vědom si slabosti malých slovenských národů v habsburské monarchii vyšel s myšlenkou, že menší kmene by se měly dobrovolně připojit k větším. Poukazoval na to, že Slováků je jen polovina než Čechomoravanů a tedy doporučoval v rámci slovenského národa zachování těchto kmenů: ruského, ilýrského, polského a československého. Proto nepřijal koncept samostatného slovenského spi-

sovňého jazyka a ministru Bachovi navrhl za spisovný slovenský jazyk – staroslovenský jazyk – tedy upravenou bibličtinu, češtinu ve verzi Kralické bible, což vyplývalo i z toho, že byl evangelik.

Druhá část Štúrove hľadanie rovnováhy medzi „pospolitosťou“ a „jednotlivosťou“ je věnována Ľudovítu Štúrovi (1815–56), jehož programem bylo realistické uvažování o způsobu, jako proměnit etnické lidové slovenské společenství na moderní národ. To vše na principu lidovosti. K tomu použil i radikálního kroku – jazykový rozchod s češtinou (bibličtinou) vytvořením spisovné slovenštiny na základě středoslovenského dialektu. Národ byl pro Štúra formou hledání ideálu od subjektivity člověka k absolutnosti Boha. Štúr vycházel z racionalismu a zdůrazňoval význam vzdělání a výchovy. Jeho ideálem byla pospolitost jednotlivců, přičemž nadřazoval hodnoty pospolitosti vysoko nad hodnotami jednotlivostí. Štúr byl kritikem demokracie a politicky posazoval slovenskou národní identitu v rámci uherské politické společnosti (jediná uherská vlast). Politicky se snažil o spojení nejlepších hodnot konzervatismu a liberalismu, přičemž kritizoval krajnosti obou (politika středu). Na Kollára navázal Štúr v úvahách o slovanství, ale v rámci jednoho slovenského celku (národa) identifikoval více kmenů – Velkorusi, Malorusi (Ukrajinci), Bulhaři, Srbové, Chorvati, Slovinci, Poláci, Češi, Lužičané, Slováci, Slovinci). V revolučním roce 1848 se Štúr pokusil o slovenskou revoluční akci a později o protimaďarskou pozici věrnou panovníkovi s cílem vyčlenit Slovensko z Uher jako samostatnou korunní zemi. Porevoluční vývoj s neuspokojením slovenských požadavků jej však velmi zklamal. Jeho zklamání mělo vliv na radikální změnu názorů. Stal se panslovenským rusofilem, který viděl jedinou naději Slovanů v modernizovaném, nevolnictví a feudalismu zbaveném Rusku. Tak zklamáný otec slovenštiny začal obhajovat panslovenské rusofilství i za cenu přijetí ruštiny jako jednotného

slovenského jazyka a pravoslavi jako jediného slovenského náboženství.

Třetí část Mesianistický rozmer Hečkovej koncepcie národa je věnována Pavlu Hečkovi (1825–95). Hečko vycházel z pojetí slovenského národa ve vztahu k vyššímu duchovnímu principu, ve vztahu člověka a Boha. Pro Hečka jsou vyššími stupni lidskosti po člověku rodina a pak národ. Byl konzervativní myslitel a vycházel ze spojení hodnot Bůh-církev-národ. Hečko považoval národ za mohutnou mravní osobu, která se má rozvíjet jako svobodné společenství pokrevní a organické jednoty. Obhajoval svěbytnost slovenského národního ducha. Uznával historickou státtnost Uher a jednotné uherské politické společenství (politický národ). Tvrdě však kritizoval maďarskou hegemonii. Intenzita vlastenectví utlačovaných etnik se snižuje. Ne různost národů je nebezpečná státům, ale různé třenicie mezi národy pocházející z křivd vůči nim. Poukazoval, že kvalita uherského vlastenectví je závislá od demokratických poměrů v Uhrách. Slovanství vnímal jako říši ducha s vášní pro vnitřní pravdu, nikoliv jako politickou říši. Zdůrazňoval slovenské mravní zdraví proti západoevropskému mravnímu rozkladu a skepsi.

Čtvrtá část Palárikov krestansko-liberálny koncept riešenia slovenskej otázky je věnována Jánovi Palárikovi (1822–70). Palárik, katolický kněz a zástupce nové slovenské politické školy, své politické názory prezentoval především ve svém literárním dramatickém díle. Palárik se zabýval myšlenkami náboženské tolerance a náboženské svobody, ekumenismu, modernizace církve a oddělení církve od státu. Tyto myšlenky byly velmi důležité, protože i slovenská reprezentace pocházela z nábožensky různého katolického a evangelického prostředí. Byl zastáncem aktivní účasti katolických kněží v politickém a společenském životě. V politice vycházel z liberálních hodnot právního státu a přirozených lidských práv. Palárik považoval za primární rámec slovenské politiky uherský stát a uherský parlament za místo tvorby této politiky. Po zkušenostech

s Bachovým režimem byl skeptický k vídeňské vládě a k její schopnosti zabezpečit vznik moderního multietnického státu. Snažil se o dohovor s maďarskou reprezentací a proto jako provídeňský odmítl již 1861 požadavek na zřízení zvláštního slovenského území (okolí). Naproti tomu stavěl požadavek na svobodnou místní samosprávu s možností zvolení si jednacích jazyků a žádal slovenštinu na nižších i vyšších školách na Slovensku. Dualismus 1867 hodnotil jako horší než předchozí stav. Považoval habsburskou politiku za politiku sloužící germánské rozpínavosti na východ, kterou měla zastavit právě uherská politika, jež místo tohoto cíle se zvrhla v násilné maďarské panství. Proti reálnému dualismu Palárik volal po dokonalém dualismu spočívajícím na unii Rakouska a Uherska, které budou vnitřně federalizované. Připouštěl i trialismus s českým státem. V rámci boje o úřední jazyk souhlasil s maďarštinou jako celouherským jazykem za podmínky dalších úředních jazyků v území obývaných nemaďarským obyvatelstvem. Ve své vstřícnosti však nenašel oporu na maďarské straně. Tvrdě kritizoval nemožnost jednat vlastními nemaďarskými jazyky na stoličných shromážděních. V rámci slovenské společnosti Palárik prosazoval výchovu národa zdola pomocí slovenského jazyka a získání vlastní slovenské střední měšťanské vrstvy. Ve svém vztahu k slovanství Palárik nebyl zastáncem jednoho slovanského státu, ale předpokládal existenci slovanských národů v rámci federalizovaných států spolu s neslovanskými národy. Za určující pro slovanství považoval vyřešení rusko – polského konfliktu na federativním základě.

Pátá část Záborského osvítenecko-racionalistická cesta k národotvornému činu je věnována Jonáši Záborskému (1812–76). Rovněž Záborský své politické koncepce prezentoval v rámci literární činnosti. Byl zastáncem racionalismu, vycházel ze zásad zdravého rozumu a důležitosti praktických činů. Za projev těchto zásad lze považovat Záborského přestup z evangelické do katolické církve 1842,

s čímž se však úplně vnitřně nevyrovnal. Záborský byl zprvu zastáncem československé jazykové jednoty a ještě 1851 vydal v bibličitě knihu básní Žehry. Vycházel ze svého evangelického prostředí, kdy v bibličitě byly tištěny knihy a byla tak téměř mateřským jazykem. Záborský velmi přivítal rozhodnutí vídeňské vlády, která za spisovný slovenský jazyk určila na popud Kollára staroslovenštinu (bibličitinu). Záborský však přijal fakt, že Štúrova spisovná slovenština se ujala a po dualismu 1867 se dokonce stal jejím obhájivatelé proti promaďarským pokusům o jazykové rozdělení Slováků formou povýšení východoslovenského nářečí na spisovný jazyk. Záborský byl podporovatel vídeňské vlády a nesouhlasil s maďarským konceptem Uher a s nástupem Františka Josefa I. spojoval naději na vyčlenění Slovenska z Uher jako samosprávné korunní země. Byť výsledkem se stalo jen územní začlenění slovenského etnického území do Bratislavského a Košického distriktu, kde se slovenština měla uplatnit v úřadech a ve školách. Národ stavěl nad stát a chápal jej jako mravní osobu mající svou vůli, cíle a určení. Národ zahrnoval všechny jedince daného společenství – urozené i neurozené, chudé i bohaté. Uvědomoval si absenci bohatého měšťanstva ve slovenské společnosti, proto důležitou úlohu připisoval inteligenci a zemanstvu, kteří se měli stát nositeli národní myšlenky. Záborský požadoval slučování obcí do okresních samospráv a následné vytváření slovenských žup, požadoval rovnost občanů před zákonem a zřízení porotních soudů. Po zklamání z Bachova absolutismu odchází na slovenský venkov, kde se soustřeďuje na vzdělávání prostého slovenského lidu. Za důležitý prvek slovenské vesnice považoval vzdělaného a národně uvědomělého kněze, učitele, notáře a úředníka. Z hlediska kolektivních společenství pak po vzoru západoevropském podporoval rozvoj spolkového a družstevního hnutí. Jeho ideálem byla kulturní, civilizovaná společnost. Požadoval tvrdou práci na sociální emancipaci prostého lidu, ne-

spokojoval se s idealizováním slovenského venkova. Stejně jako kritizoval panmaďarský nacionalismus, tak odmítal i panslavismus, který spojoval s antidemokratismem. Aby ukázal vliv nemaďarských národů na historický vývoj Uher, napsal jejich historii „Uhersko od najdávnějších časov do vymretia Anžuáncov“, kterou měla původně vydat Matice slovenská, ale dodnes nevyšla.

Šestá část Vajanského protirečivá projekcia slovenskej národotvornej politiky se věnuje Svetozáru Hurbanu Vajanskému (1847–1916). Vajanský byl významným slovenským činitelem, který v letech 1906–16 v rámci martinického centra určoval oficiální kurz slovenské politiky. Vajanský se soustředil na osvobození Slováků z područí uherského státu, neboť viděl, že s panující maďarskou reprezentací nejde dosáhnout dohody. Slovenskou společnost vnímal Vajanský rozdělenou do čtyř vrstev: lidskou masu, životní ztroskotance a podiviny, aktivní činitele společenského pohybu a čtvrtá skupina je tvořena cynickými úředníky a intelektuálními škůdci. Vajanský nepočítal s lidem jako aktivní společenskou skupinou, ale se skupinou, o kterou je nutné pečovat, neboť viděl růst chudoby. Za nejdůležitější skupinu považoval národně uvědomělou inteligenci. Vajanský pocházel z městského prostředí a plně nerozuměl slovenskému venkovu. Vajanský se snažil pro slovenskou národní věc získat slovenské zemanstvo, které se však v 19. st. silně maďarizovalo, v tomto svém úsilí postupně ztrácel naději na úspěch a slovenské zemany označil za suchou ratolest slovenského národa. Za důležitou považoval ekonomickou otázku a slovenskou budoucnost spojoval s hospodářským rozvojem jinak chudých horských Horních Uher. Jeho vzorem byl zakladatel Hornouherské banky – Tatrabanky Rudolf Krupec. Vajanský se ve své kritice maďarizační politiky postavil na pozici až antisemitské, neboť těžce nesl, že Židům byla dána plná rovnoprávnost a možnost svébytného rozvoje, za což i ve slovenském prostředí přijímali koncepci

jednotného uherského (maďarského) národa a maďarštinu. Podstatou toho však bylo, že Židé byli z pozice budapešťské vlády vnímáni jako náboženské společenství, nikoliv jako národní menšina. Ve vztahu k slovanství se postavil jednoznačně na rusofilskou pozici, neboť považoval návrhy na federalizaci Rakousko-Uherska za nereálné. Utočil na kritiky ruského carského režimu, včetně T. G. Masaryka, kterého považoval za demoralizátora mládeže.

Sedmá část – Národné a nacionalistické v ideovo-politickej koncepcii Milana Hodžu (1878–1944). Zde se autorka věnuje koncepcím M. Hodži do vzniku Československa. Hodža byl jedním z nejvýznamnějších slovenských politiků první třetiny 20. st. Politicky začínal ve Slovenské národní straně, kde však nebyl plně spokojen s úzkým klerikálně národním programem a její proruskou orientací pod Vajanského vlivem. Rusofilství považoval Hodža za naivní a ztotožnil se s Masarykovým kritikem a realismem. Hodža národ chápal jako všecken lid příslušného etnika, svůj politický program postavil nejen na hájení národních zájmů, ale plně jej spojil s demokratismem. V praktické politice se Hodža realizoval jako slovenský poslanec uherského sněmu zvolený ovšem nikoliv v Horních Uhrách, ale ve Vojvodině s významnou slovenskou menšinou. Patřil do politického okruhu následníka trůnu Františka Ferdinanda, kde rozvíjel plán na federalizaci habsburské monarchie a posílení vlivu nemaďarských národů v Uhrách zavedením všeobecného, přímého a skutečně tajného volebního práva. Postupně si Hodža osvojil myšlenky československé vzájemnosti a od 1914 podporoval myšlenku existence jednoho etnografického i politického československého národa, který má dva kmény. Hodža však odmítal krajní názory na asimilaci slovenštiny češtinou. Československá vzájemnost měla mít i hospodářskou stránku, kdy s pomocí českého kapitálu měla na Slovensku vzniknout domácí nemaďarská ekonomická reprezentace.

V závěrečné části Namiesto záveru M. Gburová hodnotí vývoj jednotlivých politických slovenských koncepcí v historických souvislostech i vývoj pojmu národ. Věnuje se i chápání národa a národního státu ve vztahu k evropské integraci a chápání vztahu národního a občanského principu při budování státu, přičemž oba principy nepovažuje za nutný protiklad. Evropskou integraci vidí na podkladě jednoty v rozmanitosti.

Kniha zcela plní své poslání seznámit čtenáře se základními politickými koncepcemi nejvýznamnějších představitelů slovenského národa 19. a začátku 20. st. hutnou a přitom přístupnou formou. Zvláště pro neslovenského čtenáře z Moravy, Slezska i Čech je přínosné seznámit se se základy slovenské politiky slovenským pohledem, včetně hledání řešení existence slovenského národa v uherském národně spravedlivém státě, jako korunní země v rámci širší habsburské říše, v rámci rusofilského slovanství či československé vzájemnosti.

Zdeněk Koudelka

Giachetti, Diego:

UN ROSSO RELATIVO

Anime, coscienza, generazioni nel movimento dei movimenti

DATANews Editrice, Roma 2003, 142 s.

Turínský historik Diego Giachetti, věnující svou badatelskou pozornost převážně vývoji italské společnosti v období šedesátých a sedmdesátých let minulého století, se ve své nejnovější knize zabývá fenoménem současného antiglobalizačního hnutí v Itálii. Kromě úvodu a poznámkového aparátu (je třeba dodat, že kvalitně zpracovaného) Giachettiho kniha obsahuje čtrnáct krátkých kapitol, z nichž některé jsou pouze pěti či šestistránkové. Jedná

se o soubor tematicky i argumentačně těsně propojených analytických esejů, jež lze rozdělit do tří skupin. Prvních šest kapitol, zabírajících polovinu knihy, usiluje o postižení základních rysů antiglobalizačního hnutí v italském prostředí v posledních dvou letech (od jara 2001 do jara 2003). Tři následující kapitoly jsou věnovány rozboru publicistických reflexí a „obrazu hnutí“ šířeného oficiálními masovými sdělovacími prostředky (zejména novinami) v době protestů proti setkání představitelů G8 v červenci 2001 v Janově a v době konání Evropského sociálního fóra v listopadu 2002 ve Florencii. Ve zbývajících pěti kapitolách se Giachetti nejprve vrací k diskusi o charakteristických rysech antiglobalizačního hnutí v Itálii – převážně ze sociálně kulturního úhlu pohledu – a poté vysvětluje kulturně politické souvislosti nedávné vlny protestů proti válce v Iráku, včetně její vazby k „antiglobalizační agendě“. Giachettiho práce, což je příznačné vzhledem k povaze pojednávaného tématu, nenabízí žádné, byť třeba jen formální, závěrečné shrnutí; hypotézy, s nimiž autor pracuje, a stanoviska, k nimž dospěl, jsou rozptýleny v jednotlivých kapitolách. Poměrně snadno však lze identifikovat dva dominantní soubory problémů, k nimž se Giachetti vyjadřuje. První z nich se vztahuje ke srovnání současného antiglobalizačního hnutí a protestních hnutí z šedesátých a sedmdesátých let dvacátého století, druhý pak k interpretaci pluralitního charakteru antiglobalizačního hnutí („hnutí hnutí“). V tomto kontextu lze také pochopit, proč dal Giachetti své knize název „Rudá v podmínce“ (*un rosso relativo*; volně přeloženo). Giachetti převzal frázi, jejímž autorem je Tiziano Ferro (s. 42, 43), aby ukázal na neurčitost politického zabarvení antiglobalizačního hnutí, vystupující do popředí právě při jeho komparaci s kontestací šedesátých a sedmdesátých let. Antiglobalizační hnutí se podle jeho názoru vyznačuje absencí jakékoli hegemonní vyhraněné ideologické (popřípadě kulturní) orientace. Giachetti souhlasí s tezí, že antiglobalizační hnutí je výrazem globální